УДК 336.71:519.23(477)

Любомир МАТІЙЧУК
викладач кафедри статистики,
Тернопільський національний економічний університет

ОСОБЛИВОСТІ СТАТИСТИЧНОГО ОЦІНЮВАННЯ НАДІЙНОСТІ БАНКІВСЬКИХ УСТАНОВ

Здійснено класифікацію факторів, що впливають на надійність банківських установ, запропоновано рекомендації та пропозиції щодо методики такого оцінювання.

Ключові слова

Банківська діяльність, статистичне оцінювання, надійність банківських установ.

Основними завданнями дослідження банківської діяльності є одержання даних для характеристики функціонування банківської системи, а також розробка на їх основі аналітичних матеріалів для грошово-кредитного регулювання. Банківська статистика повинна забезпечити характеристику результатів діяльності банківської системи та їх прогнозування, виявити чинники, що формують її результати, а також проаналізувати вплив банківської діяльності на розвиток окремих секторів економіки країни та фінансового ринку.

Актуальність та практична значимість проблематики дослідження діяльності банківських установ в умовах світової економічної кризи зумовлює підвищений інтерес до неї як у наукових колах, так і серед фахівців-практиків. Окремі аспекти статистичного аналізу банківської діяльності розглянуті у працях А. Головача, С. Герасименка, А. Єріної, В. Захожая, І. Ковалевського, Н. Парфенцевої, А. Ревенка, Б. Ренца. У контексті теоретичних, методичних та організаційно-практичних питань функціонування банківської системи важливе значення мають праці В. Вітлінського, О. Заруби, А. Мороза та ін. Проте, на нашу думку, залишається поза увагою дослідників статистичне оцінювання факторів, які впливають на надійність банківських установ.

Проаналізувавши економічну ситуацію в Україні на кінець 2009 року, можна окреслити такі риси: девальвація гривні; зростання цін на енергоносії; спад виробництва; збільшення чисельності збиткових підприємств; скорочення прямих іноземних інвестицій; зростання недовіри населення до діяльності банківських установ, у зв'язку із невиконанням останніми своїх зобов'язань (неповернення депозитних вкладів); скорочення платоспроможного попиту; зниження рівня життя населення; стрімке зростання чисельності безробітних; падіння інвестиційної активності банківських установ у результаті звуження ресурсної бази.

Метою статті є оцінювання та класифікація факторів, що впливають на надійність банківських установ.

При аналізі банківської діяльності дослідник стикається з багатоаспектністю її опису, тобто з необхідністю враховувати велике число показників. Багато з цих ознак можуть бути взаємозв'язаними та значною мірою дублювати одна одну. У той же час нерідко ознаки лише в непрямій формі відображають найбільш істотні, але непіддатливі безпосередньому спостереженню і вимірюванню внутрішні, приховані властивості явищ. Тільки велика сукупність безпосередньо вимірюваних ознак дозволяє зіставляти досліджувані показники.

У такого роду ситуаціях представляється природною спроба сконцентрувати інформацію шляхом вираження великої кількості початкових непрямих ознак через меншу кількість більш ємнісних внутрішніх характеристик явища. При цьому передбачається, що найбільш об'ємні характеристики виявляться одночасно найбільш істотними, визначальними. Для розв'язання таких завдань і призначені методи факторного аналізу [1, с. 337].

Сутність методів факторного аналізу полягає в переході від опису деякої множини досліджуваних об'єктів, заданого великим набором непрямих безпосередньо вимірюваних (первинних) ознак, до їх опису меншим числом максимально інформативних глибинних змінних, що відображають найбільш істотні властивості явища. Такого роду змінні, що називаються факторами, є певними функціями первинних ознак. У більшості випадків фактори є латентними (прихованими) ознаками, які не підлягають прямому вимірюванню, але здійснюють безпосередній вплив на досліджуване явище чи процес.

Факторний аналіз не вимагає апріорного підрозділу змінних на залежні та незалежні, оскільки всі змінні в ньому розглядаються як рівноправні.

© Любомир Матійчук, 2010

Завдання факторного аналізу банківської діяльності полягає в тому, щоб визначити кількість і природу найбільш істотних і незалежних функціональних характеристик явища.

У дослідженнях банківської діяльності початкові параметри несуть, як правило, велике змістове навантаження, тобто вони є змістовними ознаками. Головна мета факторного аналізу при цьому полягає в агрегації даних, спрямованій на виявлення загальних закономірностей. У наш час накопичено великий досвід (без застосування факторного аналізу) введення різних узагальнених індикаторів, що операціоналізують використання загальних понять. Через це у соціально-економічних дослідженнях, знаходження та інтерпретації факторів є, як правило, лише першим завданням факторного аналізу. Друге завдання полягає у побудові так званої матриці факторних вагових коефіцієнтів, елементи якої породжують значення факторів (нових інтегральних індикаторів) для кожного об'єкта, що вивчається [2. с. 34].

Для визначення якості подання вихідних ознак за допомогою системи факторів потрібно ввести певний показник, який і буде виступати мірилом цієї якості. Необхідно, щоб значення такого показника-критерія можна було би визначати за коефіцієнтами матриці факторних навантажень. Найкращою матрицею факторних навантажень можна вважати ту, для якої побудований критерій приймає найбільше значення.

У факторному аналізі вихідні змінні повинні вимірюватись за допомогою шкали інтервалів. Це пов'язано з тим, що розрахунки базуються на використанні кореляційної (у загальному випадку коваріаційної) матриці. Крім того, подання змінних у вигляді лінійної комбінації прихованих факторів і використання оцінок факторів через лінійні комбінації вихідних змінних для порядкових даних неможливе.

Факторний аналіз одержав визнання як універсальний метод компактного подання великих масивів статистичних і емпіричних даних. У даний час він широко використовується для обробки даних. Набір сучасних методик факторного аналізу достатньо великий, тому вважаємо доцільним розглянути лише найбільш поширені методи [1. с. 337].

Узагальнюючи викладене, можна запропонувати До них належать:

- мінімізація опису, тобто визначення основних аспектів відмінностей між об'єктами спостереження;
- формулювання та перевірка гіпотези про природу основних аспектів відмінностей між об'єктами;
- виявлення структури взаємозв'язків у наборі ознак, перевірка гіпотези про взаємозв'язки та взаємозамінність ознак;
- зіставлення структури декількох наборів ознак;
- побудова узагальненого показника (або групи показників);
- ранжування об'єктів спостереження;
- здійснення типологізацій об'єктів спостереження;
- перетворення вихідних даних для використання в інших моделях.

Надійність банків формується під впливом факторів, що визначають зовнішню і внутрішню стійкість банків. Внутрішня стійкість визначається таким рівнем функціонування, при якому забезпечується високий фінансовий результат, а зовнішня залежить від розвитку економіки країни.

Наявність різноманітних факторів, що впливають на банківську діяльність, робить необхідною їхню класифікацію, в основу якої можуть бути покладені наступні ознаки:

- за масштабністю дії розрізняють фактори макросередовища та мікросередовища;
- за місцем виникнення: зовнішні та внутрішні;
- за приналежності до досліджуваного об'єкта: ендогенні та екзогенні;
- за важливістю результату: основні та другорядні;
- за структурою: прості та складні;
- за часом дії: постійні та тимчасові;
- за тривалістю: короткострокові, середньострокові та довгострокові;
- за прогнозуванням передбачуваності: детерміновані, стохастичні та невизначені;
- за керованістю: регульовані та нерегульовані;
- за спрямованням впливу: стимулюючі, стримуючі та нейтральні;
- за якістю зв'язку: сильні, середні та слабкі;
- за характером впливу: безпосередні або опосередковані;
- за характером інформації: кількісні та якісні.

Наведена класифікація є демонстрацією того, яким чином і у яких аспектах можна здійснити оцінювання надійності банківських установ, оскільки дає альтернативні підходи до її дослідження. Варто врахувати, що в класифікації наведені не всі напрямки вивчення факторів, а ті, які найцінніші в аналізі та доступні дослідникові.

З огляду на те, що банківська установа є одночасно й суб'єктом, і об'єктом відносин у ринковій економіці, в той же час вона має можливості впливати на динаміку різних факторів, найбільш важливим є їх розподіл на фактори мікросередовища та макросередовища.

Економічні явища, особливо в банківській практиці, мають багатоаспектний вияв, тому їх не можна відобразити за допомогою одного окремо взятого показника. У таких випадках необхідно використати систему, яку можна подати як сукупність взаємозалежних показників, із багаторівневою структурою, спрямованих на вирішення конкретного завдання. Показники системи повинні бути пов'язані, розташовані з урахуванням певної послідовності й логіки. З огляду на особливості оцінювання надійності банківських установ, побудова системи показників повинна ґрунтуватися на певних

Фактори, що впливають на надійність банківської установи

Фактори	
мікросередовища	макросередовища
внутрішньобанківські взаємовідносини	політичні
відносини із клієнтами	економічні
відносини з конкурентами	соціальні
якість керування активами, пасивами, ризиками та інше.	фінансові
	демографічні
	екологічні та інші

методологічних принципах, зокрема показники повинні:

- бути адекватними економічному змісту діяльності банківських установ;
- найбільш повно відображати результати функціонування банківських установ;
- формуватися з урахуванням сформованої практики звітності, а також за необхідності, отримуватись із додаткових джерел інформації;
- відображати не тільки внутрішні, але й зовнішні зв'язки;
- містити найбільш істотні фактори, що піддаються формалізації;
- бути орієнтованими не тільки на кількісні, але й якісні зміни;
- постійно вдосконалюватися й доповнюватися новими показниками відповідно до розвитку напрямків роботи банківських установ;
- відображатись абсолютними, відносними та середніми величинами.

Всі показники системи повинні бути взаємозалежними, а визначення місця кожного повинне зумовлюватись його значимістю саме в цьому аспекті. Диференційований підхід до побудови системи дозволяє поглибити якісні характеристики діяльності, розглянуті в єдності основних групувальних ознак.

Відповідно до запропонованих напрямків оцінювання функціонування банківських установ були виділені показники надійності макро- та мікросередовища. Такий підхід у наш час є актуальним, тому що важливо, з одного боку, відповісти на запитання про ступінь надійності банківської системи загалом, що складає головним чином із сукупності банківських установ, а з іншого боку – досліджувати діяльність конкретної банківської установи.

Система показників для оцінювання, надійності банківських установ на макрорівні (рис. 1) дає кількісну та якісну характеристику структури банківського сектора.

Нами пропонується використовувати чотири блоки підсистеми показників, кожний з яких характеризує відповідний аспект діяльності банківських установ.

Формування ресурсної бази банківських установ може бути досліджено за допомогою трьох груп показників, що характеризують обсяг власного капіталу банку, залучених та запозичених ресурсів. Структура банківських ресурсів може у контексті надійності показати основні джерела формування ресурсної бази.

Особливу роль у дослідженнях повинна відігравати оцінка ефективності діяльності. Загалом ефективність – складна економічна категорія, тому найбільш істотні характеристики, такі, як багатомірність, динамічність, взаємозв'язок, знаходять своє відображення саме через цю категорію. У загальному вигляді ефективність є відношенням результату до використаних ресурсів (або витрат). Співвідношення між динамікою результату й динамікою ресурсів (витрат) визначає характер економічного зростання. При цьому перевищення темпу зростання результату над темпом зростанням ресурсів (або витрат) свідчить про переважно інтенсивний економічний розвиток.

На мікрорівні здійснюється оцінювання надійності окремих банківських установ на основі системи показників (рис. 2).

Важливість наведеної класифікації полягає у тому, що на її основі можна моделювати діяльність банківських установ, здійснювати пошук резервів збільшення прибутку. Включені до системи показники взаємозалежні та дають комплексну оцінку надійності банківської установи. Однак слід відзначити, що підсистему фінансових показників варто виділити та вважати первинною стосовно соціальних і економічних показників.

Підсумовуючи вищенаведене зазначимо, що зміни,

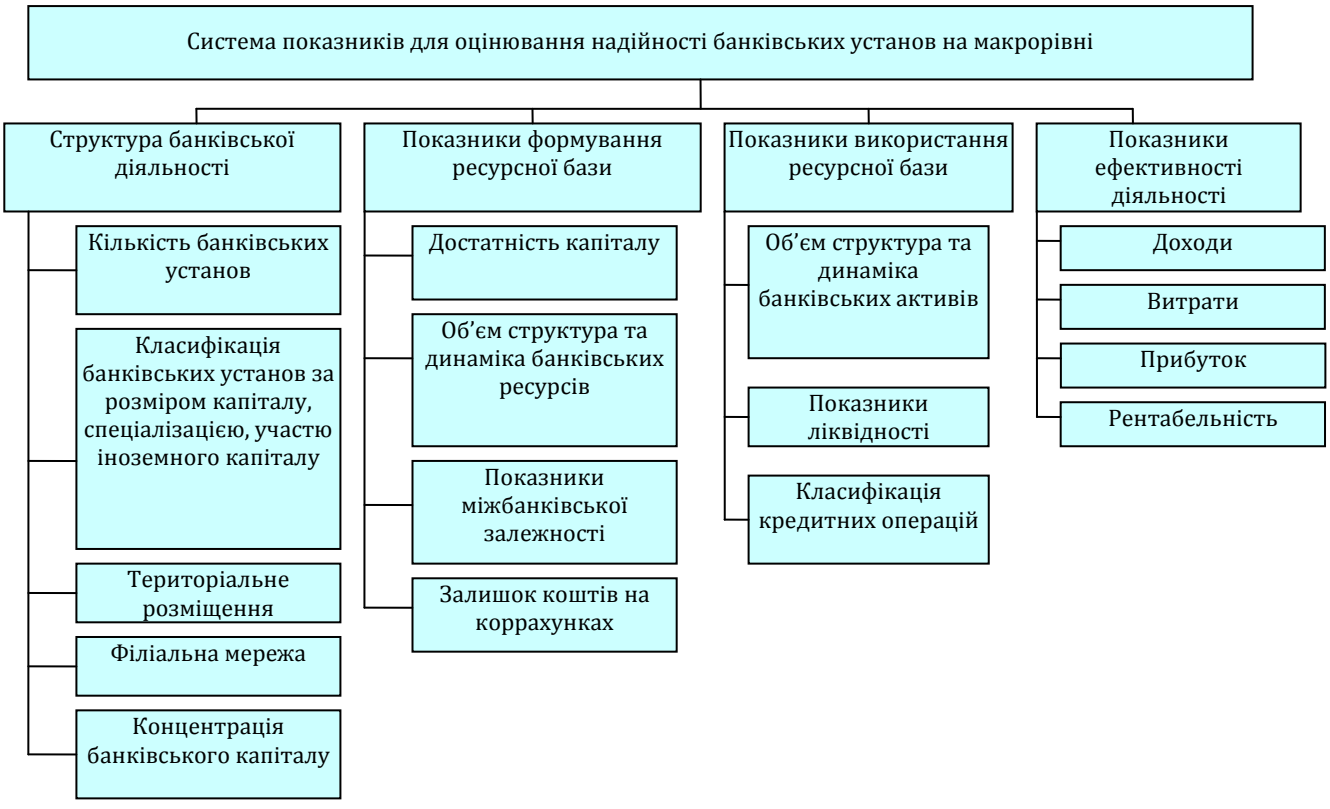

Рис. 1. **Система показників для оцінювання надійності банківських установ на макрорівні**

які відбуваються у банківській сфері, зумовлюють необхідність їхнього комплексного дослідження. Оптимізація та надійність функціонування цієї сфери забезпечується грошово-кредитним регулюванням, здійсненим на макрорівні, а також на мікрорівні шляхом саморегулювання в окремій банківській установі. За допомогою системи показників необхідно оцінити надійність банківських установ, що має велике значення в статистичному аналізі їх діяльності. Подальші дослідження показників доцільно спрямовувати на побудову інтегральної оцінки надійності банку, що є заключним етапом аналізу.

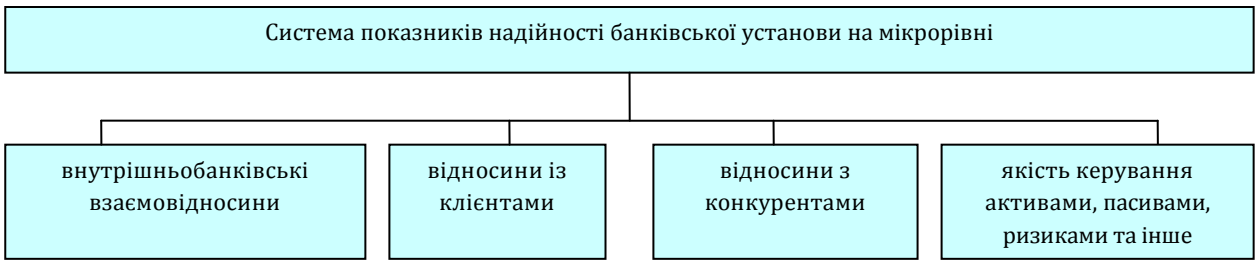

Рис. 2. **Система показників надійності банківської установи на мікрорівні**

Список літератури

1. *Многомерний статистичиский анализ в економите [Текст] : пособие для вузов / Л. А. Сошникова, В. Н. Тамашевич , Г. Уебе, М. Шефер ; под ред. В. Н. Тамашевич. – М. : ЮНИТИ-ДАНА, 1999. – 598 с.*
2. *Григорук, П. М. Багатомірне економіко-статистичне моделювання [Текст] : навчальний посібник для студентів вищих навчальних закладів / П. М. Григорук. – Львів : Новий Світ-2000, 2006. – 148 с.*

РЕЗЮМЕ

Матийчук Любомир

Особенности статистического оценивания надежности банковских учреждений

Осуществлена классификация факторов, которые влияют на надежность банковских учреждений, предложены рекомендации и предложения относительно методики такого оценивания.

RESUME

Matiychuk Lyubomyr

Features of statistical evaluation of bank institutions reliability

Classification of factors which influence on reliability of bank institutions is carried out, recommendations and suggestions are offered in relation to the method of such evaluation.

Стаття надійшла до редакції 12.03.2010 р.